

Araştırma Makalesi / Research Article

BÜTÇE ŞEFFAFLIĞI VE MALİ DİSİPLİN: YÜKSELEN EKONOMİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mete DİBO¹

Öz

Bütçe şeffaflığı, kamu gelirlerinin toplanması ve kamu harcamalarının gerçekleştirilmesine ilişkin süreç ve eylemlerin halka açık olmasını ifade etmektedir. Bütçe şeffaflığının, kamuoyu denetimi yoluyla kamu mali göstergelerinde iyileşme sağlayarak mali disipline pozitif katkı yapması beklenmektedir. İlgili kapsamda çalışmanın amacı bütçe şeffaflığının kamu borçları ve bütçe açığı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi ve analizidir. Çalışmada şeffaflık göstergesi olarak 2006-2019 dönemine ilişkin bütçe şeffaflık endeksi kullanılmıştır. Yükselen piyasa ekonomileri içerisinde yer alan on iki ülke kapsamında gerçekleştirilen panel FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve panel DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) analizi sonuçlarına göre bütçe şeffaflığı ile bütçe açığı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bütçe şeffaflığı ile borç stoku arasında ise pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Şeffaflık ve mali disiplin ilişkisi dâhilinde ülkemizde gerçekleştirilen başkaca bir uygulamalı araştırmaya rastlanmamış olması çalışmanın literatüre katkısını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe şeffaflığı, Bütçe açığı, Borç stoku, Mali disiplin

JEL Kodları: H11, H61, H63

BUDGET TRANSPARENCY AND FISCAL DISCIPLINE: AN EVALUATION ON EMERGING ECONOMIES

Abstract

Budget transparency refers to the disclosure of processes and actions related to the collection of public revenues and realization of public expenditures. Budget transparency is expected to contribute positively to fiscal discipline as it provides public scrutiny. In this context the aim of this article is to evaluate and analysis the effect of budget transparency on government debt stock and budget deficit. In the study, budget transparency index for the period 2006-2019 is used as a transparency indicator. According to the results of panel FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) and panel DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) analysis conducted within the scope of twelve countries in emerging market economies, there is a negative and significant relationship between budget transparency and budget deficit. On the other hand a positive and significant relationship is found between budget transparency and debt stock. The fact that no other applied research has been found in Turkey within the scope of the relationship between transparency and fiscal discipline constitutes the contribution of this study to the literature.

Keywords: Budget transparency, Budget deficit, Debt stock, Fiscal discipline

JEL Codes: H11, H61, H63

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Hitit Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, metedibo@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7775-0673

Başvuru Tarihi (Received): 27.12.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.07.2021

Giriş

1970'lerden itibaren başlayan demokratikleşme hareketleri ve 20. yüzyılın sonlarında birçok ülkede temsili demokrasiye geçilmiş olması, halkın hükümetlerden beklentilerini arttırmıştır. Ancak demokratik rejimlerden beklentilerin gerçekleşmemiş olması demokrasiye şüpheyle yaklaşılmasına neden olmuştur. Uluslararası Bütçe Ortaklığı'nın raporlarında böyle bir sonucun ortaya çıkmasında bir takım faktörlerin rol oynadığı belirtilmiştir. İlk olarak otoriter rejimlerin çöküşü sonrasında güçlü demokrasiye hızlı bir geçiş yapılacağına ilişkin beklenti karşılık bulamamıştır. Bunun yerine rekabetçi otoriter rejimler veya en iyi ihtimalle zayıf demokrasiler ortaya çıkmıştır. İkinci olarak geleneksel politik kurumlar ve temsili demokratik yapı modern halkın beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Son yıllarda dünya genelinde ve özellikle de orta gelir düzeyine sahip ülkelerde yozlaşmalara yönelik protesto hareketleriyle karşılaşmaktadır. Gücün kötüye kullanılması ve kamu kaynakları kullanımının hesap verebilirlikten yoksun olması hoşnutsuzlukların temel nedenleri arasında bulunmaktadır. Son on yılda artan eşitsizlikler de hükümetlerin dönemimize ilişkin sorunlarla başa çıkabilme yeteneğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu husustaki başarısızlıkları yanında yönetimlerin, daha ayrıcalıklı konumda olanların çıkarlarına hizmet ettiklerine yönelik inanış halk tepkilerine sebep olmuştur. Bahsedilen temel sorunlarla ilgilenmek yerine birçok hükümet sivil toplum üzerindeki baskıyı arttırarak kendi meşruiyetlerine zarar vermiştir. Hemen her ülkede insanlar hükümetin ne yaptığı, kamu kaynaklarının nasıl elde edilip nerelere harcandığı gibi hususlarda bilgi sahibi olmayı ve karar alma ve uygulama süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmayı arzu etmektedirler (IBP, 2018: 1).

Vatandaşların bu isteklerini karşılamada bütçeler önemli bir araç olarak görülmektedir. Bütçeler, devletin rolüne yönelik soruların cevap bulduğu bir belge olarak vatandaşlar ve devlet arasındaki köprüyü kurmaktadır. Buradan hareketle, Uluslararası Bütçe Ortaklığı'nın öncelikli olarak üzerinde durduğu konu kamu finansmanında ihtiyaç duyulan şeffaflıktır. Şeffaflık, kamu hizmetleri ile yoksul yanlısı politikalara ilişkin bütçe kararlarında halkın daha fazla etkili olmasına yol açmıştır. Şeffaf Bütçe Araştırması dünyada mali şeffaflığı ulusal düzeyde değerlendiren tek bağımsız araştırmadır. Bu araştırma, değerlendirmesi yapılan 115 ülkedeki bağımsız araştırmacıların anket sorularını cevaplandırması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Daha sonra her ülkenin sonuçları uzmanlar tarafından gözden geçirilmekte ve hükümetlere de kendi yorumlarını sunma imkânı verilmektedir. Şeffaflık ve denetleyici otoriteler yoluyla gücün kontrol edilmemesi durumunda hükümetler etkin ve hesap verebilir olmayacaktır (IBP, 2018: 2).

Ölçülebilir bir nitelik kazanmasıyla birlikte bütçe şeffaflığının mali göstergeler üzerindeki etkisinin araştırılması olanaklı hale gelmiş ve ilgili konudaki akademik çalışmaların sayısı artış göstermiştir. Bu çalışmada da Uluslararası Bütçe Ortaklığı tarafından hesaplanan bütçe şeffaflık skorları kullanılarak bütçe şeffaflığı ile mali performans arasındaki ilişki panel veri analizine dayalı testlerle araştırılmaktadır. Mali performans ölçüsü olarak bütçe açığı ve kamu borç stoku göstergeleri kullanılmaktadır. Bu iki göstergenin dikkate alınmasındaki temel neden söz konusu göstergelerin Maastricht Ekonomik Kriterleri kapsamında önemli mali disiplin ölçütleri olarak dikkate alınmasıdır.

Maastricht ekonomik kriterleri, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin Ekonomik ve Parasal birliğe üye olabilmek için yerine getirmek zorunda oldukları koşulları ifade etmektedir. Bu doğrultuda, kamu gelir ve giderlerine ilişkin olarak getirilen bütçe açığı ve borç kriterleri yoluyla mali disiplinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Maastricht kriterleri bütçe açığının milli gelire oranının %3'ü aşmaması ve kamu borç stokunun milli gelire oranının da %60 ve altında olması gereğini içermektedir (Kutlu ve Kavrukkoca, 2007: 14). Maastricht kriterleri, AB'ye üyeliğin temel koşulları arasında yer almamasına karşın bu kriterlerin karşılanması Avrupa'ya

entegrasyonu kolaylaştıracak ve ekonomideki yapısal sorunların çözümüne de katkıda bulunacaktır (Günel, 2018: 642).

Bu araştırma, yükselen piyasa ekonomilerine dâhil ülke grubu için gerçekleştirilmesi ve konunun Maastricht mali kriterleri kapsamında ele alınması bakımından literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ek olarak ülkemizde bütçe şeffaflığının mali disiplin üzerindeki etkisine yönelik teorik çalışmalar bulunmaktayken bu alanda gerçekleştirilen uygulamalı çalışmalara rastlanmamıştır. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar ile bütçe şeffaflığının mali disiplin üzerindeki etkisi ortaya konularak ilgili literatüre katkı sağlanmaktadır.

1. Bütçe Şeffaflığı ve Bütçe Şeffaflığı Endeksi

Bütçe şeffaflığı kısaca tüm mali bilgilerin zamanında ve sistematik olarak açıklanması olarak ifade edilebilir. Bu aynı zamanda OECD tarafından en sık kullanılan tanımlamadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ise mali şeffaflık terimini kullanmaktadır. Mali şeffaflığı da hükümetin geçmişteki, bugünkü ve gelecekteki mali eylemlerinin halka açık olması şeklinde tanımlamaktadır. Maliye politikalarını ve sonuçlarını belirlemede etkili olması sebebiyle yönetim yapısı ve fonksiyonlarının açık olması da önem taşımaktadır (Badun, 2009: 481).

Mali şeffaflık konusuna ilginin artması bazı kurumların ortaya çıkışını teşvik etmiştir (Hameed, 2005: 14). 1997 yılında sivil toplumun bütçe sürecine dâhil edilmesi ve kurumlar üzerinde etkili olabilmesi amacıyla Washington Bütçe ve Politika Öncelikleri Merkezi (CBPP) kurularak Uluslararası Bütçe Projesine (IBP) başlanmıştır. Bu kurum tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir yapıya sahip olup bütçeleme ve vergileme analizleriyle ilgilenmektedir. Bütçe şeffaflığının değerlendirilmesi amacıyla geniş ölçekli bir anket hazırlanmış ve 2006 yılında ilk Bütçe Şeffaflığı Endeksi oluşturulmuştur (Urban ve Badun, 2009: 1).

Endeksin oluşturulması için gerçekleştirilen Şeffaf Bütçe Araştırmasında değerlendirmeye alınan sekiz belge bulunmaktadır. Bunlardan ilki bütçe öncesi rapordur. Bütçenin geliştirilmesinde kullanılan unsurlar bu belgede yer almaktadır. Beklenen gelir, harcama ve borç düzeyleri ile bunların sektörler arasındaki tahsisi sözü edilen unsurlardır. Bütçe öncesi rapor, hükümet bütçe teklifinin yasama organına gönderilmesinden en az bir ay önce yayınlanmalıdır. İkinci belge hükümetin bütçe teklifidir. Teklif, hükümetin gelecek bütçe yılına ilişkin politika ve önceliklerinin detaylı bir bildirimidir. Teklifin, mali yılbaşından önce yasama organına gönderilmesi gerekmektedir. Üçüncü belge onaylanan bütçedir. Bu belge, hükümete bütçeyi uygulama yetkisi veren yasal belgedir. Onaylı bütçenin, onay işleminden itibaren en geç üç ay içinde yayınlanması gerekmektedir. Hükümet ayrıca bütçenin basit ve anlaşılır bir özetini ifade eden Vatandaş Bütçesini de geniş halk kesimlerinin erişebileceği şekilde medya aracılığıyla yayınlamalıdır. Sayılan dört belgeye ek olarak, bütçenin uygulanması sürecinde hükümetçe yayınlanması gereken üç belge daha bulunmaktadır. Birincisi toplanan gelirler, gerçekleştirilen harcamalar ve yapılan borçlanmaları içeren ve aylık veya çeyrek dönemler itibarıyla yayınlanan Yıl İçi Raporlardır. İkincisi Ara Dönem İncelemesidir. Belge, bütçe politikalarını etkileyen iktisadi gelişmelerin tartışılması amacıyla hizmet etmektedir. Yıl İçi Rapor ile Ara Dönem İncelemesi, aylık veya üç aylık dönemlerde ilan edilmektedir. Üçüncü belge olan Yıl Sonu Raporu, mali yıl bitimindeki görünümü özetlemektedir. Bütçede yer alan politika hedeflerine ne derece ulaşıldığı da raporda yer almaktadır. Yıl Sonu Raporunun, mali yılın tamamlanmasından itibaren 12 ay içinde açıklanması gerekmektedir. Son belge Denetim Raporudur. Yüksek Denetim Kurumu, hükümet tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetlere ilişkin bulgularını hem yasama organına raporlamalı hem de halka açıklamalıdır. Denetim Raporu, mali yıl bitiminden itibaren en geç 18 ay içinde yayınlanmalıdır (IBP, 2018: 10-49; Renzio ve Masud, 2011: 610).

Bütçeleme sürecinin şeffaflığını değerlendirmek üzere hükümetten bağımsız ve akademik ortakların işbirliği ile geniş ölçekli bir anket oluşturulmuş ve 2006 yılında 59 ülke kapsamında ilk Bütçe Şeffaflığı Endeksi (Open Budget Index-OBI) hazırlanmıştır. 2008 yılında ikinci kez

oluşturulan endekste 85 ülke yer almıştır (Urban ve Badun, 2009: 1). İlk kez 2006 yılında hazırlanan endekste 40 ülke bulunmaktayken 2017 yılına gelindiğinde bu sayının 114 ülkeye ulaştığı görülmektedir.

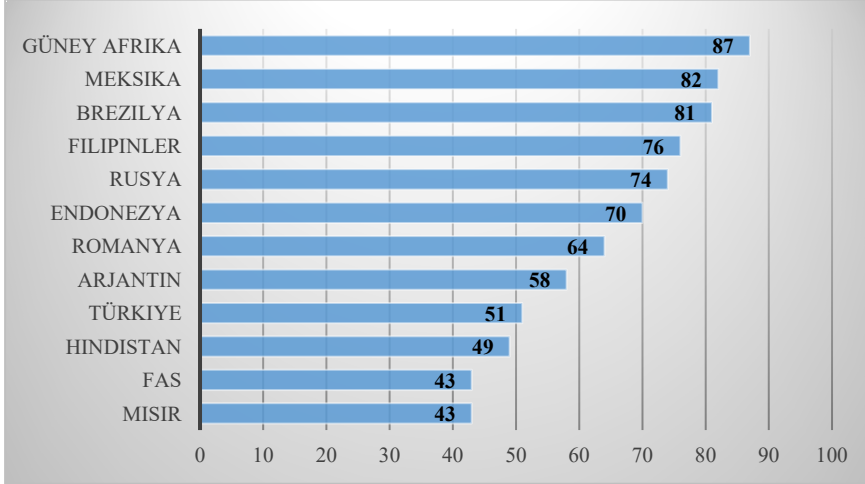
Endeksin hazırlanmasında yararlanılan ankette 123 soru yer almaktadır ve bu sorular bazı standartların ne ölçüde karşılandığına yöneliktir. Her ülkenin OBI skorunun elde edilmesinde bu 123 sorunun 92 tanesi kullanılmaktadır. Bu sorular büyük ölçüde halkın erişimi, takvime uyma ve her ülkenin yayınlaması gereken sekiz belgenin kapsamı (kapsayıcılığı) konusundadır. Geriye kalan diğer sorular, yasama organları ve üst denetim kurumları gibi bütçe gözetim kurumlarının gücünü ve bütçe sürecine halkın katılımı için fırsatları ele almaktadır (Renzio ve Masud, 2011: 609). Anket, bütçe süreci aşamalarında kullanılan bütçeye ilişkin belgelerin kamuya açıklığı ve kapsamı hakkında bilgi toplamayı hedeflemektedir. Bütçenin hazırlandığı aşamada bütçe öncesi durum analiz edilmekte, bütçenin kabul edildiği aşamada yürütmenin bütçe teklifi ve vatandaş bütçesi dikkate alınmakta ve bütçenin uygulanma aşamasında (uygulama, denetim ve kontrolü içermektedir) ise yıl içi raporlar, yarıyıl raporu, yılsonu raporu ile denetim raporu değerlendirmeye alınmaktadır. Doldurulan anketler ülke koşulları hakkında fikir sahibi olan iki bağımsız hakem tarafından gözden geçirilmekte ve ayrıca sivil toplum ve akademisyenlerce de incelenmektedir (Urban ve Badun, 2009: 1-2).

Ülkeler endeks değerlerine göre beş gruba ayrılmaktadırlar. Skoru 81-100 arası olan ülkeler halka geniş ölçüde bilgi sağlayan ülkeler iken skoru 0-20 arası olan ülkeler ise yetersiz veya hiç bilgi sağlamayan ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Düşük skora sahip ülkelerin; düşük gelir seviyesi, daha otoriter bir siyasi rejim, coğrafi konum (Afrika ve Orta Doğu gibi) ve dış yardımlara bağımlılık gibi bazı ortak özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Yine bu ülkelerde denetim kurumlarının zayıf olması da diğer bir ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirmeler, “şeffaflık tuzağı” varlığını göstermektedir. Buna göre belirli karakteristiğe sahip olan ülkelerin bütçe şeffaflık düzeyi düşük ve denetim kurumlarının, şeffaflığın arttırılmasına ilişkin talepleri de zayıftır (Renzio ve Masud, 2011: 611-612).

Türkiye 2019 yılı verilerine göre bu sınıflandırmada 51 puanla sınırlı düzeyde şeffaflığa sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Sınırlı düzeyde şeffaflık için puan aralığı 41 ile 60 arasında değişmektedir. 42 ülkenin bulunduğu bu aralıkta Japonya, Güney Kore, Uganda, Polonya ve Slovakya en yüksek skora sahip ilk beş ülkeyi oluşturmaktadır. Türkiye de Slovakya’dan sonra altıncı sırada yer almaktadır.

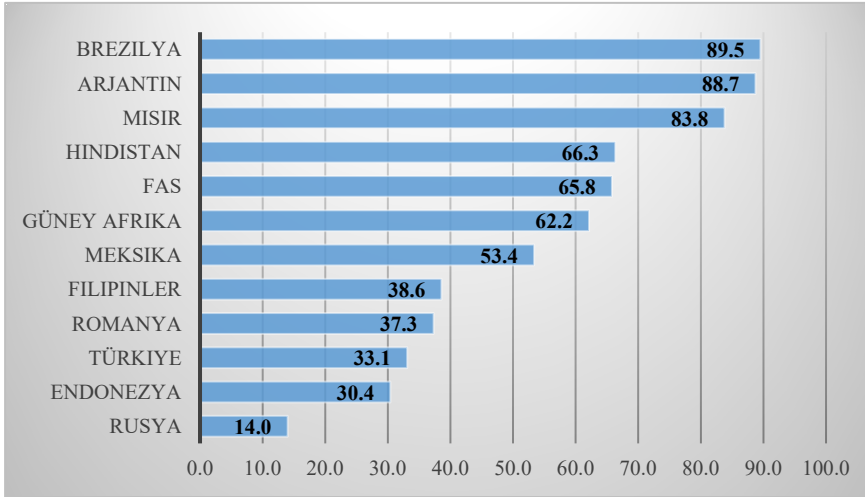
2. Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Bütçe Şeffaflığı, Bütçe Açığı ve Kamu Borç Stoku

Bütçe şeffaflığının ve genel olarak mali saydamlığın gerçekleştirilebilmesi için ülkeler birçok yasal reform yaparak mevzuatları içerisinde borçlanmaya ve bütçeye ilişkin kurallara yer vermektedirler. Bunun temel amacı mali disiplinle bağlantılı söz konusu göstergelerde iyileşmeleri sağlamaktır. Ek olarak şeffaflık yoluyla yatırımcılara güven verilmesi ihtiyaç duyulan sermayeye kolay erişimin önünü de açacaktır. Bu çerçevede burada şeffaflık ve mali disiplinin önemli göstergeleri olan borçlanma ve bütçe açığı değişkenlerinin seyri hakkında aktarımda bulunularak bu göstergelerin zaman içerisindeki hareketlerinin birlikte değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 1: Bütçe Şeffaflığı Endeksi (2019)

Kaynak: (IBP, 2019: 19)

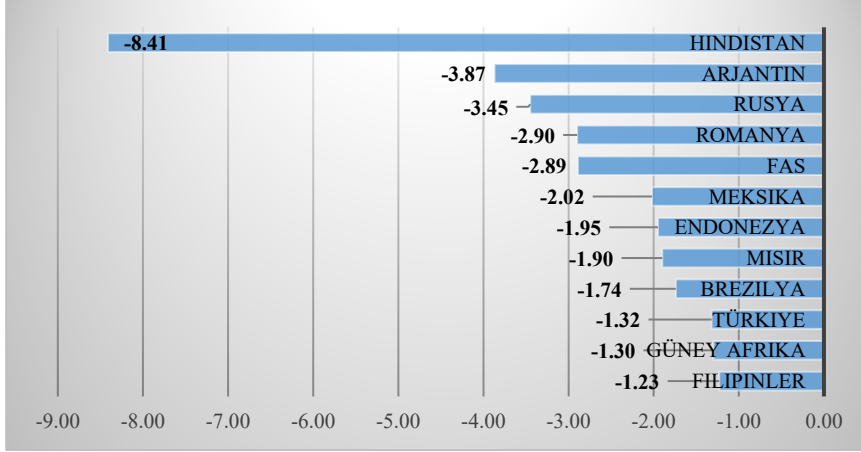
Şekil 1'e göre Romanya, Endonezya, Rusya, Filipinler, Brezilya, Meksika ve Güney Afrika etkin düzeyde bütçe şeffaflığına sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Etkin düzeyde şeffaflığa sahip olan ülkeler iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar önemli ölçüde bütçe şeffaflığına sahip olan (skoru 61-80 arası olan) ülkeler ile geniş ölçüde bütçe şeffaflığına sahip (skoru 81-100 arasında olan) ülkelerdir. Dolayısıyla Güney Afrika, Meksika ve Brezilya geniş ölçüde bütçe şeffaflığına sahip ülkelerdir. Romanya, Endonezya, Rusya ve Filipinler önemli düzeyde bütçe şeffaflığına sahip ülkelerdir. Arjantin, Türkiye, Hindistan, Fas ve Mısır ise sınırlı düzeyde bütçe şeffaflığına sahip olan ülkelerdir.

Şekil 2: Kamu Borç Stoku/GSYH (2019)

Kaynak: (IMF, 2020)

Sınırlı düzeyde (41-60 puan aralığında) bütçe şeffaflığına sahip olan Arjantin, Hindistan, Fas ve Mısır'da borçlanmaya ilişkin Maastricht kriterinin (%60) aşıldığı görülmektedir. Burada bütçe şeffaflık skoru daha yüksek olan ülkelerin daha düşük borç stoku oranına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim çalışmada ele alınan ülkeler içerisinde en yüksek şeffaflık skoruna sahip ülke olan Güney Afrika'nın ve geniş ölçüde bütçe şeffaflığına sahip Brezilya'da kamu borç stoku/GSYH oranı, Endonezya, Rusya, Romanya, Filipinler ve Türkiye gibi daha düşük şeffaflık skoruna sahip ülkelere göre daha yüksektir.

Şekil 3: Bütçe Açığı/GSYH (2019)

Kaynak: (IMF, 2020)

Ele alınan ülkeler içerisinde bütçe açığı kriterini (%3) sağlayamayan üç ülke Hindistan, Arjantin ve Rusya'dır. İlgili ülkeler dışındaki sınırlı ve etkin bütçe şeffaflığına sahip ülkelerde ise bütçe açığına yönelik Maastricht kriterinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Burada da kamu borç stoku kriterinde olduğu gibi daha yüksek şeffaflık skoruna sahip olan ülkelere daha düşük bütçe açıklarının bulunduğu söylemek mümkün değildir. Nitekim 74 puanla önemli ölçüde bütçe şeffaflığına sahip olan Rusya, bütçe açığına ilişkin Maastricht kriterini karşılayamamaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan ülkeler içerisinde Filipinler, Güney Afrika ve Türkiye en düşük bütçe açığı oranına sahip ülkelerdir. Filipinler önemli ölçüde bütçe şeffaflığına, Güney Afrika geniş ölçüde bütçe şeffaflığına ve Türkiye de sınırlı düzeyde bütçe şeffaflığına sahip olan ülkelerdir. Bu çerçevede en düşük bütçe açığı oranına sahip üç ülkenin farklı bütçe şeffaflık gruplarında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Yükselen ekonomiler temelinde yapılan değerlendirmelerden yola çıkarak birkaç ülke dışında maliye politikasına yönelik Maastricht kriterlerinin karşılandığı anlaşılmaktadır. İlgili ülkelerde bütçe şeffaflık skorunun değişkenlik gösterdiği, bu kapsamda yükselen ekonomiler grubu içerisinde sınırlı ölçüde, önemli ölçüde ve geniş ölçüde bütçe şeffaflığına sahip olan ülkelerin birlikte yer aldığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin bütçe şeffaflığı, kamu borcu ve bütçe açığı göstergeleri bakımından değerlendirilmesinden sonra bütçe şeffaflığıyla söz konusu mali göstergeler arasındaki ilişkiyi istatistiki olarak tespit edebilmek üzere panel veri analizine dayalı Pedroni eşbütünlük testi ile FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) yöntemlerinden faydalanılmaktadır. Testlerin gerçekleştirilmesinden önce konuya ilişkin uygulamalı çalışmalar aktarılmaktadır.

3. Literatür Taraması

Von Hagen (1995), ulusal bütçe sürecinin karakteristiğini² ortaya koyan bir indeks oluşturmuştur. Bu yapısal indeksin yüksek olması, ilgili ülkenin bütçe sürecinin belirli özelliklere³ sahip

² Bütçe sürecinin karakteristiğini belirleyen dört unsurdan söz edilmektedir. Bunlar; hükümet içindeki pazarlıklar, yasama sürecindeki kurallar, bütçe uygulamasının esnekliği ve bütçe belgelerinin açık olmasıdır.

³ Bu özellikler; Başbakan veya Maliye Bakanı'nın güçlü bir pozisyona sahip olması, parlamentonun yasal değişiklikler bakımından güçlü bir sınırlamaya tabi olması, yüksek düzeyde bütçe şeffaflığı, harcamacı bakanlar bakımından sınırlı esnekliğe sahip bir icra süreci ve Maliye Bakanı'nın harcamacı bakanlar karşısında güçlü bir konuma sahip olmasıdır. Hagen (1995), bütçe sürecinin, sözü edilen bu özelliklere sahip olması durumunda mali yanlısıya bağlı harcama yanlılığının azalacağını ifade etmektedir.

olduğunu işaret etmektedir. Von Hagen, bu yapısal indeks ile mali performans ilişkisini tespit etmek üzere 12 AB üyesi ülkeye ait genel kamu harcamaları, kamu açıkları ve kamu borçları göstergelerinden yararlanmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına göre yapısal indeks skoru yüksek olan ülkelerde harcama, açık ve borçlanma oranları anlamlı biçimde daha düşük gerçekleşmektedir (von Hagen ve Harden, 1995: 776-777).

Alt ve Lassen (2003), kamu borç stoku/GSYH değişkenini mali performans göstergesi olarak ele alarak 19 gelişmiş ülke kapsamında regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Sonuçlarına göre bütçe şeffaflığı ile borç stoku arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Yani şeffaflık arttıkça borç stoku azalmakta, tersine şeffaflık azaldıkça da borç stoku artmaktadır (Alt ve Lassen, 2006).

Hameed (2005), mali performans göstergesi olarak ortalama birincil bütçe açığı değişkenini kullanarak 2000-2004 yıllarını içeren regresyon analizi gerçekleştirmiştir. 57 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke düzeyinde gerçekleştirilen analiz sonuçları, bütçe dengesi ile bütçe şeffaflığı arasında pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Sonuca göre şeffaflık arttıkça bütçe dengesi iyileşirken, şeffaflığın azalması bütçe dengesini de olumsuz etkilemektedir (Hameed, 2005).

Jarmuzek (2006), kamu borç stoku/GSYH değişkenini mali performans ölçüsü olarak kullanarak 27 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi kapsamında çoklu regresyon analizi gerçekleştirmiş ve bütçe şeffaflığı ile kamu borçları arasında zayıf, negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Negatif ilişki, bütçe şeffaflığının artması (azalması) durumunda kamu borçlarının azalmasını (artmasını) ifade etmektedir (Jarmuzek, 2006).

Bernito ve Bastida (2009), kamu borç stoku/GSYH ve bütçe dengesi/GSYH oranlarını mali performans göstergesi olarak kullanmış ve bu göstergelerin bütçe şeffaflığıyla ilişkisini sınamak üzere korelasyon analizi uygulamıştır. 41 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin yer aldığı analiz sonuçları, bütçe şeffaflığı ve bütçe dengesi arasında pozitif yönlü bir bağlantıya işaret etmektedir (Bastida ve Benito, 2007).

Sedmihradská ve Haas (2013), 2004-2009 dönemi için hem korelasyon hem de sabit etkiler modeline dayalı panel veri yöntemini kullandıkları ve 18 ülkeyi (Brezilya, Bulgaristan, Çad, Kosta Rika, Hırvatistan, Çekya, Mısır, Fransa, Ürdün, Nepal, Norveç, Polonya, Romanya, Slovenya, İsveç, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri) dahil ettikleri çalışmaları sonucunda benzer pek çok çalışmanın aksine bütçe şeffaflığı ile bütçe açığı veya kamu borcu arasında net bir ilişki tespit edememişlerdir (Sedmihradská ve Haas, 2013: 116-118).

Gerunov (2016), bütçe şeffaflığının mali performans üzerindeki etkisini 2006-2015 dönemi için 57 ülke kapsamında analiz etmiştir. Şeffaflık endeksi, bütçe dengesi ve kamu borcu değişkenlerini kullanarak gerçekleştirdikleri panel regresyon analizi sonucunda bütçe şeffaflığı endeksi ile bütçe dengesi arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu buna karşın borç göstergesi ile bütçe şeffaflığı arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur (Gerunov, 2016: 1).

Jarmuzek (2006) ile Sedmihradská ve Haas (2013) dışındaki çalışmalar daha şeffaf bütçe uygulamasının daha düşük bütçe açıkları ve daha düşük kamu borçlarıyla ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu araştırmacılar geçiş ekonomilerinde mali şeffaflığın mali göstergeler açısından önemli bir unsur olduğuna yönelik güçlü istatistikî sonuçlara ulaşamamıştır.

4. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada, bütçe şeffaflık endeksi ile bütçe açığı ve kamu borç stoku arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek üzere Pedroni eşbütünlük testi ile panel FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve panel DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yöntemin belirlenmesinde örneklem ve zaman kısıtları dikkate alınmıştır. Nitekim Pedroni (2000), Monte Carlo simülasyon sonuçlarından hareketle, zaman (T) ve örneklem (N) boyutunun az (T=10, N=10 gibi) olduğu durumlarda FMOLS yöntemi ile düşük sapmalı sonuçların elde

edilebildiğini ifade etmektedir (Pedroni, 2000: 111). Analizlerin gerçekleştirilmesinde EViews 10 ve Stata 12 paket programlarından yararlanılmıştır.

Analizde yükselen ekonomiler grubunda yer alan 12 ülkenin⁴ 2006-2019 dönemine ait bütçe şeffaflık endeksi (BSE), kamu borç stoku/GSMH (KBS) ve bütçe açığı/GSMH (BA) değişkenleri kullanılmıştır. Bütçe şeffaflık endeksi (OBI-Open Budget Index) ilgili yıl için hesaplanmakta ancak hesaplandığı yıldan önceki bir-iki yılın bütçe belgelerine yönelik şeffaflık değerlendirmesini de yansıtmaktadır. Dolayısıyla örneğin 2009 yılı skoru 2007 ve 2008 yıllarındaki durumu da açıklamaktadır. Ülke skorları iki yılda bir yayınlandığından önceki iki veya üç yılın skorları da yayınlandığı yıldaki skordardan oluşmaktadır (Sedmihradská ve Haas, 2013: 116). Analizde kullanılan bütçe şeffaflık endeksi skorları Uluslararası Bütçe Ortaklığı Merkezi'nin (International Budget Partnership), kamu borç stoku ile bütçe açığı göstergeleri ise Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund-IMF) mali görünüm raporlarından (IMF, 2012; IMF, 2020) elde edilmiştir. Seçilen 12 ülke ise hem bütçe şeffaflık endeksi skorları ve hem de mali göstergeleri aynı anda ulaşılabilir olan yükselen piyasa ekonomilerinden oluşmaktadır.

Araştırmada kullanılan FMOLS ve DOLS testlerinin her ikisi de aşağıdaki sabit etkiler panel regresyon modeline dayandırılmaktadır (Pedroni, 2000: 98; Orviská, Huňady, Pisár, ve Hudson, 2019: 83)

$$y_{it} = \alpha_i + \beta\chi_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Burada öncelikle eşitlik 1'deki model her bir yatay kesit için FMOLS tahmincisi kullanılarak tahmin edilmektedir. Daha sonra her bir yatay kesite ait FMOLS tahmininden elde edilen eşbütünleşme katsayılarının ortalaması alınmakta ve bu sayede panel için eşbütünleşme vektörü hesaplanmaktadır. Panel FMOLS tahmincisi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Pedroni, 2000, aktaran Nazlıoğlu, 2010: 98-99).

$$\hat{\beta}_{FM}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{FM,i}^* \quad (2)$$

Eşitlikte yer alan $\beta_{FM,i}^*$, her bir yatay kesit için FMOLS tahmininden elde edilen eşbütünleşme katsayısıdır. Grup ortalama panel FMOLS tahmincilerine ait t istatistikleri her bir yatay kesit için FMOLS tahmininden elde edilen eşbütünleşme katsayısına ait t-istatistiklerinden elde edilmektedir (Nazlıoğlu, 2010: 99).

Kao ve Chiang, Monte Carlo simülasyonlarına dayanarak DOLS yönteminin sapmasız tahminler bakımından OLS ve FMOLS tahmincilerinden daha iyi performans sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. DOLS tahmincisi ayrıca modeldeki içsellik (endogeneity) kontrolünü sağlama avantajına da sahiptir (Kao ve Chiang, 2001, aktaran Mitic, Ivanovic, ve Zdravkovic, 2017: 576).

Grup ortalama DOLS tahmincisi aşağıdaki regresyon modelinden hareketle oluşturulmaktadır (Pedroni, 2001: 729).

$$y_{it} = \alpha_i + \beta\chi_{it} + \sum_{k=-K_i}^{K_i} \gamma_{ik} \Delta\chi_{it-k} + u_{it} \quad (3)$$

Burada "k" gecikme sayısını, "t" zaman periyodunu, "i" paneldeki birim sayısını, "χ" açıklayıcı değişkeni ifade etmektedir. Pedroni'nin grup ortalama yöntemi kullanılarak eğim katsayısı β ve ilişkili t istatistiklerinin tüm paneldeki ortalaması alınmaktadır (Neal, 2014: 687). Bu kapsamda boyutlar arası DOLS tahmincisi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Pedroni, 2001: 729).

$$\hat{\beta}_D^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{D,i}^* \quad (4)$$

⁴ Endonezya, Filipinler, Rusya, Romanya, Brezilya, Meksika, Güney Afrika, Türkiye, Arjantin, Hindistan, Fas ve Mısır.

Eşitlikte $\beta_{D,i}^*$ panelin “i” sırasındaki üyesine uygulanan geleneksel DOLS tahmincisidir (Pedroni, 2001: 729). Her iki tahminci de serisel korelasyon ve içsellik gibi sıradan en küçük kareler yönteminde karşılaşılabilecek muhtemel problemlere karşı dirençli tahmincilerdir (Orviská, Huňady, Pisár, ve Hudson, 2019: 83).

Analizler iki bağımlı değişken kapsamında gerçekleştirilmekte olduğundan çalışmada iki ayrı model kullanılmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar ve 1 numaralı eşitlik kapsamında analizlerde kullanılan temel modeller, 5 ve 6 numaralı denklemlerde belirtilmektedir.

$$BA = \alpha_{i1} + \beta BSE_{it} + u_{it} \quad (5)$$

$$KBS = \alpha_{i1} + \beta BSE_{it} + u_{it} \quad (6)$$

Burada “BA” bütçe açığı/GSYH oranını, “KBS” kamu borç stoku/GSYH oranını, “BSE” bütçe şeffaflık endeksini, “i” paneldeki ülkeyi, “t” zamanı, “ β ” eğim katsayısını ifade etmektedir.

5. Analiz

5.1. Pedroni Eşbütünleşme Testi

Çalışma kapsamında kullanılacak olan Pedroni eşbütünleşme analizinin gerçekleştirilebilmesi için analizde kullanılacak değişkenlerin durağanlıklarının belirlenmesi gerekmektedir (Dumrul ve Kilicarslan, 2018: 237). Durağanlıkların tespitinde hangi birim kök testlerinin kullanılması gerektiğini tespit edebilmek üzere öncelikle yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığı araştırılmalıdır.

Yatay kesit bağımlılığını test için kullanılacak olan modelin seçiminde zaman (T) ve yatay kesit (N) büyüklükleri önem arz etmektedir. Buna göre $T > N$ ise Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Çarpanı (LM) testinin, $T < N$ ise Peseran (2004) yatay kesit bağımlılığı (CD) testi, Friedman (1937) istatistiği veya Frees (1995) tarafından önerilen test istatistiğinin kullanılması uygundur. Peseran, Friedman ve Frees testlerinin her üçü de $T < N$ durumunda geçerli olan testlerdir ve hem dengeli hem de dengesiz panellerde kullanılabilir (De Hoyos ve Sarafidis, 2006: 483-484). Bu çalışmada $T (14) > N (12)$ olması sebebiyle yatay kesit bağımlılığı Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Çarpanı (LM) testi ile sınanmıştır.

Tablo 1: Breusch-Pagan LM Test İstatistiği Sonuçları

Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
$BA = \alpha_{i1} + \beta BSE_{it} + u_{it}$	202.6410	0.0000
$KBS = \alpha_{i1} + \beta BSE_{it} + u_{it}$	300.8011	0.0000

Tablo 1’de aktarılan test sonuçları kapsamında her iki modelde de hata terimlerinde yatay kesit bağımlılığının olmadığına yönelik boş hipotez reddedilmektedir. Buna göre modelde yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.

Yatay kesit bağımlılığı, gerçekleştirilecek olan birim kök testlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Eğer panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı söz konusu değilse birinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Ancak yatay kesit bağımlılığı sorununun bulunması halinde ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması uygun olacaktır (Çınar ve Öçalık, 2014: 5628). Yatay kesit bağımlılığının bulunması halinde ise Taylor ve Sarno (1998) tarafından geliştirilen MADF, Breuer, Mcknown ve Wallace (2002) tarafından geliştirilen SURADF (Seemingly Unrelated Regression Augmented Dickey-Fuller), Bai ve Ng (2004) tarafından geliştirilen PANIC PURT, Carrion-I Silvestre ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen PANKPSS ve Peseran (2006)

tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller) ve kullanılması mümkün olan ikinci nesil birim kök testleridir (Yıldırım vd., 2013: 88).

Çalışma kapsamında yatay kesit (N) ve zaman (T) boyutunun nispeten küçük olduğu durumlarda da tatmin edici düzeyde güçlü ve tutarlı sonuçlar vermesi ve hem $T > N$ hem de $N > T$ olduğu durumlarda kullanılabilmesi (Koçbulut ve Bolat, 2017: 307) gibi avantajları nedeniyle Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF istatistiğinden faydalanılmıştır.

Tablo 2: Sabitte ve Trendde Panel Birim Kök Testi Sonuçları $I(0,1)$

Test	Değişkenler	Sabitte	Sabitte ve Trendde
Pesaran CADF	BA	-2.902(1)*	-2.922(1)**
	BSE	-3.952(1)*	-3.106(0)*
	KBS	-2.250(1)**	-2.728(1)***

Not: * %1 düzeyinde anlamlı, **%5 düzeyinde anlamlı, ***%10 düzeyinde anlamlı. Parantez içi değerler fark düzeyini ifade etmektedir.

Panel birim kök testleri tüm değişkenler için sabit ve trendli olarak gerçekleştirilmiştir. Düzey ve birinci farkları dikkate alınarak gerçekleştirilen birim kök testinden elde edilen sonuçlar Tablo 2’de aktarılmaktadır. Bütçe açığı ve kamu borç stoku değişkenleri hem sabitli hem de sabitli ve trendli sonuçlara göre birinci fark durağandır. Bütçe şeffaflık endeksi ise sabitte birinci fark, sabitte ve trendde ise düzeyde durağandır. Sabitte sonuçlara göre tüm değişkenlerin birinci fark durağan oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre analizde kullanılan tüm değişkenler birim köke sahiptir ve değişkenler birinci derece bütünleşiktir.

Pedroni (1999, 2004), durağan olmayan paneller için boş hipotezi “eş bütünleşme yoktur” şeklinde kurulan yedi tane test istatistiği geliştirmiştir. Bilinen zaman serisi analizlerinden farklı olarak normalizasyonu veya belirli bir eş bütünleşme sayısını dikkate almamaktadır. Bunun yerine hipotez testi panelde iki veya daha fazla değişken arasında koentegrasyonun varlığı ya da yokluğu için kanıt aramaktadır (Neal, 2014: 685). Pedroni testinin önemli bir avantajı ülkeler arası heterojenliği hesaba katmasıdır (Jebli et al., 2013: 10).

Tablo 3: Pedroni Eşbütünleşme Testi

Kesit içi (within dimension)		
Test	t istatistiği	Ağırlıklı t istatistik
<i>Panel v-Statistic</i>	1.7708**	-3.5342
<i>Panel rho-Statistic</i>	-1.9847**	-2.2782**
<i>Panel PP-Statistic</i>	-2.6612*	-2.6252*
<i>Panel ADF-Statistic</i>	-3.2833*	-2.7449*
Kesitler arası (between dimension)		
Test	t istatistik	
<i>Group rho-Statistic</i>	0.3418	
<i>Group PP-Statistic</i>	-2.7453*	
<i>Group ADF-Statistic</i>	-4.0492*	

Not: * %1 düzeyinde anlamlılığı, **%5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Analizler sabitsiz trendsiz sonuçları yansıtmaktadır. Gecikme uzunluğu maksimum 2 gecikmeyle Schwarz bilgi kriterine göre otomatik olarak belirlenmiştir.

Bütçe açığı ve bütçe şeffaflığı kapsamında uygulanan Pedroni eşbütünleşme testinin yer aldığı Tablo 3’e göre yedi testten altısının sonucu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisine işaret etmektedir. Kamu borç stoku ve bütçe şeffaflığı için uygulanan Pedroni eşbütünleşme testinin

sonuçlarının bulunduğu Tablo 4'e göre ise yedi testten beşi seriler arasında eşbütünleşme ilişkisine işaret etmektedir.

Tablo 4: Pedroni Eşbütünleşme Testi

KBS = $\alpha_{i1} + \beta \text{BSE}_{it} + u_{it}$		
Kesit içi (within dimension)		
Test	t istatistiği	Ağırlıklı t istatistik
<i>Panel v-Statistic</i>	-1.1640	-1.3571
<i>Panel rho-Statistic</i>	-2.7805*	-1.9428**
<i>Panel PP-Statistic</i>	-3.2154*	-2.7116*
<i>Panel ADF-Statistic</i>	-3.0009*	-2.7768*
Kesitler arası (between dimension)		
Test	t istatistik	
<i>Group rho-Statistic</i>	1.6523	
<i>Group PP-Statistic</i>	-9.6263*	
<i>Group ADF-Statistic</i>	-6.4414*	

Not: * %1 düzeyinde anlamlılığı, **%5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Analizler sabitsiz trendsiz sonuçları yansıtmaktadır. Gecikme uzunluğu maksimum 2 gecikmeyle Schwarz bilgi kriterine göre otomatik olarak belirlenmiştir.

Değişkenler arasında uzun dönem bir ilişkinin varlığını araştırmak üzere gerçekleştirilen Pedroni eşbütünleşme testine göre seriler arasında eşbütünleşme olmadığına ilişkin H_0 hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla yükselen piyasa ekonomileri için uzun dönemde bütçe şeffaflığı ile bütçe açığı ve bütçe şeffaflığı ile kamu borç stoku değişkenleri arasında uzun dönem bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

5.2. Panel FMOLS ve DOLS Testleri

Değişkenler arasındaki eşbütünleşmenin varlığı tespit edildikten sonra FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) yöntemleri ile uzun dönem katsayılarının hesaplanması mümkün olabilmektedir. Hem FMOLS hem de DOLS modelleri, çıkarımda kullanılacak olan hata terimlerinin tutarlı tahminine imkân vermektedir (Ouedraogo, 2013: 629).

Tablo 5'te grup ortalama panel FMOLS ve DOLS tahmin sonuçları aktarılmaktadır.

Tablo 5: Panel FMOLS ve DOLS Sonuçları

FMOLS		
Bağımlı Değişken	Katsayı	Olasılık değeri (p)
BA	-0.0645	0.0000
KBS	0.9261	0.0000
DOLS		
Bağımlı Değişken	Katsayı	Olasılık değeri (p)
BA	-0.0758	0.0000
KBS	0.9290	0.0000

Not: Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre otomatik seçimle 1 olarak belirlenmiştir. Tahminlerde Newey-West yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 5'te yer alan sonuçlara göre hem panel FMOLS hem de panel DOLS testleri bütçe açığı (BA) ve kamu borç stoku (KBS) göstergeleri için benzer katsayıları işaret etmektedir. FMOLS testine göre bütçe şeffaflık endeksindeki 1 birimlik artış bütçe açığında % 0.072'lik bir azalmaya neden olurken kamu borç stokunda %0.923'lik bir artışa neden olmaktadır. Panel DOLS testine göre de bütçe şeffaflık endeksindeki 1 birimlik artış bütçe açığında % 0.078'lik bir azalmaya neden olurken kamu borç stokunda %0.927'lik bir artışa neden olmaktadır. Bütçe açığının şeffaflık endeksiyle birlikte azalması, şeffaflığın mali disiplin üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir. Kamu borç stokunun bütçe şeffaflığıyla birlikte artması ise şeffaflıkla birlikte kredibilitenin artması ve buna bağlı olarak borçlanma olanaklarının kolaylaşmasıyla açıklanabilir. Diğer taraftan küresel ve ulusal ölçekte ortaya çıkan dönemsel dalgalanmalar ile yatırım ve sosyal refah amaçlı finansman ihtiyacının artıyor olması, bütçe şeffaflığının artmasına karşın borç stokundaki yükselişin önüne geçilememesinin bir sebebi olarak belirtilebilir.

6. Sonuç

Mali şeffaflık ve mali disiplin arasındaki bağlantının ortaya çıkarılmasına yönelik akademik çalışmaların çoğunluğu bu iki olgu arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu çalışma dâhilinde gerçekleştirilen analizlerin sonuçları da benzer bir ilişkiye işaret etmektedir.

2006-2019 dönemi ve yükselen piyasa ekonomileri kapsamında panel veri analizine dayalı FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) testleri sonucunda bütçe şeffaflık skorları ile kamu borç stoku arasında pozitif, bütçe şeffaflık skorları ile bütçe açığı arasında ise ters yönlü bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Borçlanmanın şeffaflıkla birlikte azalmaması durumu çeşitli açılardan ele alınabilir. Tasarruf açıklarının ve yatırımlara olan ihtiyacın bir sonucu olarak ekonomilerde borçlanma kaçınılmaz bir tercih olarak belirebilmektedir. Bu noktada bütçe şeffaflığı ve göstergelerindeki iyileşmenin borç stoku üzerindeki olumlu yansıması istenen düzeyde olamamaktadır. Öte yandan bütçe şeffaflığındaki iyileşme ile birlikte ülkelerin borçlanma kaynaklarına daha kolay erişim sağlayabilmesi kamu borç stokunun artışını destekleyebilmektedir.

Bütçe şeffaflığı arttıkça bütçe açığının azalması şeklinde ortaya çıkan söz konusu sonuç ise bütçe saydamlığının mali disiplinle olan bağının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır. Şeffaflık ve bütçe sürecine katılımın artmasıyla birlikte kamuoyu denetiminin kolaylaşması, iktidarlar üzerinde kamu kaynaklarının daha tasarruflu kullanılması yönünde baskı oluşturabilmektedir.

Bütçe şeffaflık skorları verilerinin 2006 yılından itibaren ulaşılabilir olması ve ilgili verilerin her yıl için hesaplanmıyor olması bu çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Ancak şeffaflık ölçütü olarak dikkate alınabilecek farklı bir göstergenin bulunmaması bu durumu zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde bütçe şeffaflığının mali disiplin üzerindeki etkisine yönelik teorik çalışmaların sayısının oldukça fazla olmasına karşın bu alanda gerçekleştirilen uygulamalı çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu anlamda çalışmanın ülkemizde benzer alanda yapılacak çalışmalar için önem arz ettiği ifade edilebilir. Gerek literatürden, gerekse bu araştırmadan elde edilen bulgular mali performansın iyileştirilmesi hedefine sahip yönetimlerin bütçe şeffaflığında da iyileştirmeler yapması gerektiğinin önemine işaret etmektedir. Bütçenin vergi, harcama ve borçlanma politikalarıyla olan doğal bağı dikkate alındığında şeffaflık konusunun etki alanı daha açık hale gelmektedir.

Kaynakça

Alt, J. E. ve Lassen, D. D. (2006). Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries. *European Economic Review*, 50(6), 1403–1439.

Badun, M. (2009). Budget transparency. *Financial Theory and Practice*, 33(4), 481–483.

- Bastida, F. ve Benito, B. (2007). Central government budget practices and transparency: An international comparison. *Public Administration*, 85(3), 667–716.
- Çınar, S. ve Öçalık, M. (2014). Gelişmekte olan ülkelerde mali sürdürülebilirlik: Panel veri analizi. *Journal of Yasar University*, 9(33), 5597–5622.
- De Hoyos, R. E. ve Sarafidis, V. (2006). Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *The Stata Journal*, 6(4), 482–496.
- Dumrul, Y. ve Kilicarslan, Z. (2018). The effect of research and development (r&d) expenditures on export: Evidence from a panel of selected OECD countries. *Pressacademia*, 5(3), 234–241.
- Gerunov, A. (2016). *Financial effects of fiscal transparency: A critique* (Bulgarian Economic Papers No. 01–2016). Sofia, IDEAS web sitesinden erişildi: <https://www.uni-sofia.bg/index.php/eng/content/download/150778/1088221/file/BEP-2016-01.pdf>.
- Günel, T. (2018). Türkiye Maastricht ekonomik kriterlerine yakınsıyor mu? Yapısal kırılma altında ekonometrik bir uygulama. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 640–658.
- Hameed, F. (2005). *Fiscal transparency and economic outcomes* (IMF Working Paper No. WP/05/225). web adresinden erişildi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05225.pdf>.
- IBP (International Budget Partnership). (2018). *Open Budget Survey 2017*. Washington, DC, Retrieved from https://www.internationalbudget.org/sites/default/files/2020-04/2017_Report_EN.pdf.
- IBP (International Budget Partnership). (2019). *Open Budget Survey 2019*. Washington, DC, Retrieved from https://www.internationalbudget.org/sites/default/files/2020-04/2019_Report_EN.pdf.
- International Monetary Fund. (2012). *IMF Fiscal Monitor*. Washington, DC, Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/FM>.
- International Monetary Fund. (2020). *IMF Fiscal Monitor*. Washington, DC, Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/FM>.
- Jarmuzek, M. (2006). Does fiscal transparency matter? The evidence from transition economies. https://www.cerge-ei.cz/pdf/gdn/rrc/RRCV_77_paper_03.pdf, (Erişim Tarihi: 19.09.2020).
- Jebli, M. Ben, Youssef, S. Ben ve Ozturk, I. (2013). *The environmental Kuznets curve: The role of renewable and non-renewable energy consumption and trade openness* (MPRA Paper No. 51672). Munich. Personal RePEc Archive web sitesinden erişildi: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/51672>.
- Koçbulut, Ö. ve Bolat, S. (2017). Balkan ülkelerinde işsizlik histerisi ve doğal oran hipotezinin geçerliliği: Ampirik bir değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8(16), 295–317.
- Kutlu, V. ve Kavrukkoca, N. (2007). Evaluating the maastricht convergence criteria for new prospective european union members. *Central Bank Review*, 7(1), 13–26.
- Mitic, P., Ivanovic, O. M. ve Zdravkovic, A. (2017). A cointegration analysis of real GDP and CO₂ emissions in transitional countries. *Sustainability*, (9), 568–585.

- Nazlıoğlu, Ş. (2010). *Makro iktisat politikalarının tarım sektörü üzerindeki etkileri: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir karşılaştırma* Yayınlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Neal, T. (2014). Panel cointegration analysis with xtpedroni. *The Stata Journal*, 14(3), 684–692.
- Orviská, M., Huňady, J., Pisár, P. ve Hudson, J. (2019). From academic publications and patents to the technological development of the economy: Short and long run causalities. *Quality Innovation Prosperity*, 23(1), 74–101.
- Ouedraogo, N. S. (2013). Energy consumption and economic growth: Evidence from the economic community of West African States (ECOWAS). *Energy Economics*, 36, 637–647.
- Pedroni, P. (2000). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. *Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels*, 15, 93–130.
- Pedroni, P. (2001). Purchasing power parity tests in cointegrated panels. *Review of Economics and Statistics*, 83(4), 727–731.
- Renzio, P. De ve Masud, H. (2011). Measuring and promoting budget transparency: The open budget index as a research and advocacy tool. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 24(3), 607–616.
- Sedmíhradská, L. ve Haas, J. (2013). Budget transparency and fiscal performance: Do open budgets matter? *Acta Vsfs*, 7, 109–122.
- Urban, I. ve Badun, M. (2009). *Open budget index 2008 - small advances made in the accessibility of information about Croatian public finance*. Press release, no:8, 1-4, Zagreb, <https://www.bib.irb.hr/529288?rad=529288>, (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Von Hagen, J. ve Harden, I. J. (1995). Budget processes and commitment to fiscal discipline. *European Economic Review*, 39(3–4), 771–779.
- Yıldırım, K., Mercan, M. ve Kostakoğlu, S. F. (2013). Satın alma gücü paritesinin geçerliliğinin test edilmesi: Zaman serisi ve panel veri analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 75–95.